

Biuletyn

Koła Miłośników

Dziejów Grudziądza

Rok IV: 2006

Numer 18 (92)

Data odczytu: 17.5.2006

Data wydania: 17.5.2006

Edward Wiśniewski

Historia wsi Gać i Węgrowo.

Wsie **Gać i Węgrowo** leżą na południowy-wschód od miasta Grudziądza, przy trakcie do Radzyna, czyli jest to przedłużenie obecnej ulicy Warszawskiej.

W średniowieczu wioski te należały do komturstwa pokrzywieńskiego, a od 1466 r. do starostwa w Pokrzywnie. Obecnie należą one do Gminy Grudziądz w powiecie grudziądzkim. Granicą pomiędzy miastem i wsią Gać jest struga o tej samej nazwie, co wieś. Należy również zaznaczyć, że część Węgrowa – po prawej stronie traktu – obecny teren Szpitala Rejonowego im dr Wł. Biegańskiego – w 1976 r. została przyłączona do miasta Grudziądza.. Niewątpliwie tereny pobliskie, w niedalekiej przyszłości zostaną wchłonięte w obręb miasta, a to ze względu na szybkie zasiedlanie się ludności oraz powstający ośrodek balneologiczny, który w dynamicznym tempie się rozwija, a to ze względu na posiadaną solankę, wydobywana z odwiertu w **Maruszy** i dostarczaną rurociągiem do ośrodka balneologicznego.

Wieś Gać. Początkowo jej nazwa brzmiała w języku polskim – Gacia, albo Gacz, a w języku niemieckim Gatch albo Gatz. Wg słownika staropolskiego wieś wzięła swą nazwę od „gacenia”. Gacić to znaczy uszczelniać lub opatrywać budynek dla ochrony przed zimnem przez okładanie ścian mchem, słomą lub liśćmi itp., a nawet uszczelnianie grobli, rowu lub rzeki faszyną lub drewnem.

Początkowo historia tej wsi wiąże się z budową kanału wodnego ze wzgórza węgrowskiego w 1386 r., w celu doprowadzenia wody pitnej do miasta tzw. rowem „Hermana”. Wtedy to dołączono **strugę Gać** do tegoż rowu, co przyczyniło się do osuszenia podmokłych łąk w okolicy Gaci i zmiany kierunku przepływu wody. Do osuszenia tych terenów przyczynił się również istniejący do XX w. tzw. „Czarny Rów”, który zbierał wody m. in. z terenów działek oraz osiedla Lotnisko i przebiegał pomiędzy obecną ul. Parkową a Drogą Łąkową i łączył się z rowem „Hermana” w pobliżu obecnego Centrum Kultury „Teatr”. Pierwsze wzmianki o zasiedleniu się w Gaci pochodzą z 1614 r. Podkomorzy chełmiński **Ludwik Mortęski** nadał tę ziemię o powierzchni 9 włók i 21 morgów - mieszczaninowi **Christianowi Lindenauerowi** w dzierżawę.

Był on zwolniony od niektórych podatków. Płacił tylko 30 groszy od morgi. Obowiązkiem dzierżawcy było utrzymywać strugę i most we właściwym stanie (1705 r.).

Z dokumentów kościelnych z 1789 r. wynika, że wieś należała do **Okonina** i liczyła 14 domów mieszkalnych. Po I rozbiórce Polski zaczęto sprowadzać osadników z Niemiec. W 1820 r. rząd pruski oddaje wieś na własność **Karolowi Hinzowi** i jego towarzyszom – 9 włók i 28 morg, z czego płacili 196,5 talara. Osobny przywilej na karczmę ustalono w 1822 r. W 1882 r. wieś miała obszar 892 morg, z 32 budynkami, w tym 21 mieszkalnymi i 191 mieszkańców. W 1931 r. miejscowość **Gać** była osiedlem niesamodzielnym i należała do **Węgrowa Polskiego**. W 1944 r. wieś liczyła 192 mieszkańców a w 2000 r. 224 osób i należała do sołectwa **Węgrowo**.

Wieś Węgrowo. W dawnych dokumentach spotykamy nazwy: Weygir, Weigor,

Wegir, a w języku niemieckim Wangerau. Od 1466 r. spotykamy nazwy: Węgrowo Polskie i Niemieckie. Wg dokumentów z 1386 r. dobra węgrowskie należały do komturstwa pokrzywieńskiego, gdzie w tym czasie urzędował komtur **Baldwin von Falkenhofen**. W I połowie XV w. wieś liczyła 26 włók, z czego płacono do zamku po 3 wiardunki od włóki.

W 1512 r. król Polski Zygmunt I Stary nadał dobra podkomorzemu chełmińskiemu Ludwikowi Mortęskiemu. Wg lustracji z 1565 r. na terenie wioski była karczma, 4 zagrodników, 1 rzemieślnik, którzy zasiedlali 4 włóki ziemi.

W 1570 r. folwark stanowił własność królewską. W XVI w. liczne choroby i zarazy wyludniły Węgrowo jak i inne miejscowości. Zachodziła konieczność nowego zasiedlenia. W 1625 r. w Węgrowie osiedliło się 8 mennonitów, którzy wydzierżawili ziemię na 40 lat. Czyszs płacili 30 groszy od morgi.

Na przełomie XVII i XVIII w. wyodrębniły się trzy osady we wsi i tak: Węgrowo Niemieckie, Węgrowo Polskie i Folwark. Jednakże nazwy te nie miały wpływu na pochodzenie osadników. Wg lustracji starostwa z 1765 r. Węgrowo Polskie obejmowało teren południowy wsi, gdzie mieszkało 3 czynszowników: Jerzy Mathaeus, Henryk Wolschlaeger i Kornelius Kabus, którzy płacili razem 54 floreny. Poza tym mieszkało tu 10 ogrodników, trzymających 2 konie i 2 krowy każdy. Czyszs nie płacili, tylko byli najemnikami zamku pokrzywieńskiego.

W Węgrowie Niemieckim mieszkało 4 włościan: Michał Jeschke, Jerzy Fritz, Krystian Janke i Henryk Unrau, którzy za 4 włóki ziemi uprawnej płacili razem 40 florenów czyszs. Zamieszkiwali północne rejony wsi. Uwłaszczenie włościan nastąpiło w 1829 r., kiedy otrzymali na własność 7 włók i 10 mórg roli.

Folwark starościński w 1765 r. obejmował 36 włók i 10 morgów, przynoszących 200 florenów rocznie dochodu. W 1780 r. folwark trafił w prywatne ręce Jerzego Schroedera, który płacił 317 talarów i 60 groszy czyszs. W 1811 r. miasto Grudziądz dokonało transakcji, kupując folwark za 7000 talarów i jeszcze w tym samym roku odsprzedało posiadłość wójtowi Holdegerowi.

Lustracja z 1885 r. podaje, że Węgrowo Polskie: obejmowało 26 ha gruntu, z 18 domami i 89 mieszkańcami. Szkoła ewangelicka była na miejscu.

Węgrowo Niemieckie: miało obszar 152 ha, w tym 110 ha ziemi ornej, z 86 mieszkańcami w 10 domostwach.

Folwark miał obszar 778 ha, w tym 632 ha ziemi ornej. W części dworskiej stało 16 domów zamieszkałych przez 223 osoby. W folwarku była również gorzelnia. Stacja kolejowa oddalona 6 km, była w Grudziądzu. Także tam była poczta i posterunek policji. Folwark należał do parafii katolickiej w Okoninie a ewangelickiej w Piaskach.

W 1910 r. całość wsi Węgrowa obejmowała 958 ha, z 308 mieszkańcami. Natomiast areał folwarczny został uszczuplony do 272 ha na rzecz wsi. Folwarkiem zawiadywał Erich Temme aż do 1945 r. W 1931 r. do Węgrowa przyłączono wieś Gać i część obszaru dworskiego pokrzywieńskiego i miał on powierzchnię 1184,3 ha z 553 mieszkańcami.

W wyniku reformy rolnej w 1945 r. – obszar folwarku został przejęty przez Państwowe Nieruchomości Ziemskie.

Należy zaznaczyć, że przy trakcie, za Szpitalem Rejonowym mieści się punkt zasilania energetycznego dla miasta Grudziądza i okolicy, powstały w 1973 r. a zmodernizowany w 1990 r. Natomiast po lewej strony szosy, w stronę lasu, mieści się schronisko dla zwierząt dobrze prosperujące. W 1998 r. dzięki nadzorowi archeologicznemu przy budowie wodociągu, odkryto w Węgrowie cmentarzysko **kultury wielbarskiej** z okresu wpływów rzymskich z II i III wieku nowej ery, w którym znajduje się 40 grobów z ceramiką i ozdobami. Natomiast w parku po byłym majątku istnieje skupisko pięknych drzew, m. in. 3 dębów, 2 buków, niemych świadków historii Węgrowa.

Legenda do mapki wsi Gać i Węgrowo.

1. Rów Hermana – Węgrowski
2. Rów melioracyjny – Gać
3. Karczma – obecnie sklep spożywczy
4. Cmentarz ewangelicki – „Kirchhof” nieczynny
5. Wieś Gać
6. Szpital Rejonowy im. dr Wł. Biegańskiego
7. Nowo budowany Ośrodek Balneologiczny
8. Stacja energetyczna przesyłowa
9. Osiedle Węgrowo Polskie
10. Dawniejszy folwark – rozparcelowany
11. Węgrowo Niemieckie.

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisz, KMDG. Logo KMDG wykonał Grzegorz Rygielski